

Nekoliko dodataka k raspravi: Život i književni rad Ivana Krizmanića.

(„Rad“ 191. Str. 1—67.).

NAPISAO ČLAN DOPISNIK: VLADOJE DUKAT.

I. U povodu gore kazane radnje moje o Krizmaniću nastala je te izišla štampana rasprava dra. Franje Ilešića: **S slovensko-hrvatske meje pred 100 leti** (u časopisu „Veda“. Dvomesječnik za znanost in kulturo III. [1913]. str. 1.—6.). U toj raspravici obraća Ilešić pažnju na putopis, u kojemu Krizmanić opisuje jedan svoj izlet u Štajersku („Ein flüchtiger Zug aus dem Windischbüchl von Maria Schnee in der Wölling ins Raab-Thal am 17. Juny 1811“), i o kojem se u mojoj radnji govori na str. 38. i 39. Ilešić se pita, s kojega je razloga Krizmanić mogao putovati u Štajersku, i dolazi do sasvim vjerojatnoga zaključka, da je zacijelo htio pohoditi brata svoga Antuna, kojega sam pomenuo na str. 5. Izatoga nastoji da po nekijem vrelima svojim podade nacrt o župnikovanju Antunovu u Štajerskoj, i to je glavni sadržaj njegova članka.

K tome nacrtu Ilešićevu neka mi bude dopušteno dodati dvije tri bilješke.

„Kot župnika,“ piše Ilešić (str. 2.), „na Ptujski Gori (pri Novi Štifti) ga omenja (t. j. Antona Krizmanića) tudi Dukat; posetil ga je tam nemški potnik Martens, ki ga imenuje »einen würdigen Geistlichen«“. Ovdje se piscu potkrala — ali nehote potkrala — malena omaška: nije Martens Antuna pohodio u Novoj Štifti već se sastao s njime u Vučjoj gorici, gdje je Antun boravio u pohodima. Zapravo sam toj omaški Ilešićevoj

ja sâm krivac, jer sam na str. 5. svoje radnje ukratko napisao: „Antun bijaše svećenik i župnik u nurijskoj Novoj Štifti (Neustift) kod Optujske („ein würdiger Geistlicher“ zove ga Martens, koji se s njime upoznao pri svome pohodu).” Trebalo je reći: „pri svome pohodu u Vučjoj gorici” — jer je o tome pohodu malo prije bilo govora. Prema tome treba da se drukčije kaže i zaključak, što ga Ilesić iznosi u bilješci k navedenoj rečenici svojoj: „Ako je pri Novoj Štifti našel (Martens) Antuna Križmanića, ni potoval pred l. 1817.” Dašto, u stvarnome pogledu zaključak stoji, te se može uzeti kao utvrđeno, da je Martens pohodio Hrvatsku između god. 1817. i 1824. (tê je godine izdao svoju „Reise nach Venedig”). Tako sam i sâm nagadao, ne znajući još za dokaz Ilesićev, i napisao, da je Martens putovao potkraj drugoga ili za prvijeh godina trećega decenija XIX. stoljeća.

U pregledu braće Križmanićeve (ispor. str. 4.) naveo sam Antuna („Antonius Paulus”) na 9. mjestu i dometnuo, da se rodio 18. I. 1775. Ilesić to prenosi u svoju raspravicu (str. 2.): „Antonija Pavla navaja Dukat pod l. 1775 (rojen 18. jan.)” i nastavlja: „Tale Anton Pavel bi torej pač bil naš štajerski župnik.” No budući da je u svojijem vrelinama našao, da se Antun rodio god. 1773., pita: „... ali je prava letnica 1773 (Orožnova¹⁾) ali 1775 (Dukatova)?” — no i sâm odgovara: „Najbrž Dukatova; zakaj će je bil Anton za

¹⁾ Ilesić naime citira djelo Ignacija Orožna; „Das Bisthum und die Diöcese Lavant“ (I. Teil, u kojemu je najprije (na str. 239.) kazano, da se Antun rodio god. 1776.; „Er war geboren in Kroatien 1776.“, a na drugom mjestu (str. 507.); „Geboren in Kroatien am 17. Jänner 1773“. Onaj prvi datum Ilesić odbija, jer je godina rođenja Ivanova: „Izmed teh dveh letnic [1773. i 1776.] je pri Dukatovoj le letnica 1776. (in sicer 10. januar), a kot rojstno leto „Ivana in Pavla“, ki pa sploh ni bil duhovnik....“

duhovnika posvećen 1800, je verjetneje, da je bil takrat 25 let star, torej rojen 1775, nego 27 let (torej 1773—1800).” Ja bih naveo još i drugi razlog: onaj spisak Krizmanićeve braće napisan je, kako pomninem u svojoj radnji (str. 3.), na hartiji, koja je „kano da istrgnuti . . . list iz kakove knjige folio-oblika”. Običaj je bio nekad, a i sad je još zacijelo, u nekijem porodicama, da se važni porodični događaji (napose rođenja i smrtni slučajevi) bilježe u knjige, koje se osobito poštuju i čuvaju (molitvenici, biblije, dnevnici, almanaci i t. d., kadšto možda i kalendari, osobito stoljetni), i to na čiste omotne stranice, što ih ostavlja knjigoveža za „Ex-libris” i da se zaštite natpisni i posljednji štampani list knjige. Na takovoj čistoj stranici jedne oveće knjige (možda Sv. pisma?) nahodio se valjada onaj spisak Krizmanićeve porodice, a potječe, kako već u radnji svojoj nagađam, po svoj prilici od samoga Josipa Krizmanića, oca Ivanova i glave porodice. Prema tome držim, da je bilješka o rođenju Antunovu, što je kazana u mojoj radnji, i sama o sebi, bez daljega dokaza, vjerodostojnija od one bilješke Orožnove.

Na str. 9. radnje svoje pomninem posljednji sastanak devetoro braće Krizmanića s njihovom materom, kojom su prigodom svi otišli u Rogatac i ondje pobudili pozornost nadvojvode Ivana. Toga se događaja dotiče i Ilešić. Pomenuvši (str. 2.), da je Antun „po takem . . . dovršil bogoslovje pač l. 1800, in sicer gotovo v Gradcu ker je potem služboval izključno v sekovski škofiji”, dodaje u bilješci: „Sestanek bratov v Vučji Gorici, ki se je vršil, ko je bil Ivan Križmanić župnik pri Sv. Ivanu Zacreću (1792—1818), in ki sta se ga udeležila dva brata svečenika, je bil pač v dobi, ko je bil Anton že na Ptujski gori (bliže Hrvatski), torej po letu 1816; (Zdi se mi,

da je nadvojvoda Ivan zahajal v Mali Štajer po francoskih vojnah), najbrž pa tudi predno se je Ivan preselil v Bistrice, torej pač l. 1817 ali začetkom 1818. Trebalo bi dognati, kedaj je v teh letih bil nadvojvoda Ivan v Rogatcu.”

Da se sastanak desio prije nego što je Ivan pošao u Bistricu, dakle prije god. 1818., to i ja kazujem, jer sam tako našao u svojijem vrelima (ispor. u mojoj radnji str. 8. i 9.). Krizmanić je došao u Bistricu 16. marta 1818., a onaj se sastanak zacijelo desio ljeti, dakle nije mogao biti „začetkom 1818”.

II. Na str. 34. svoje radnje o Ivanu Krizmaniću donosim ovu bilješku :

Krizmanić je, čini se, bio velik ljubitelj umjetnoga vrtarstva, naročito vrtarstva francuskoga stila, koje je karakteristična osobina „Rococco“-dobi. Treba samo čitati, s kakovijem on osobitijem užitkom opisuje sve one čudne igrarije, kojima su onda običavali nagrđivati prirodnu krasotu vrtova. Da se i ~~sam~~ bavio vrtarstvom, rekao bih da unekoliko dokazuje i diploma, koju mu je izdalo bavarsko vrtarsko društvo (Gartenbau-Gesellschaft in Bayern) imenovavši [ga]... svojijem pravijem članom (11. listopada 1831.).

Zanimanje za baroknu vrtarsku umjeću bilo je u Krizmanićevo vrijeme moda u odličnijem krugovima uopće, a napose i kod hrvatske velike gospode. U tome je pogledu karakterističko jedno njemačko djelo, što je god. 1794. ugledalo svijetlo u Zagrebu. Natpis je djelu :

WALD-SCENEN | UND | NATUR- | SCHÖNHEITEN. |
AGRAM, | Im Verlage der Bischöflichen | Buchhandlung.
1794. |

Auktor je djela zagrebački svećenik I v a n S c h w e r d l i n g¹⁾, a samo je djelo posvećeno biskupu Vrhovcu. Od novijih pisaca našijeh pominje to djelo kao plod „njemačkog Zagreba“ Velimir Deželić u svojoj brošuri istoga imena²⁾, te navodi glavne misli posvetnoga pisma, koje djelcu služi kao uvod i predgovor, zato li ne ću ovdje dalje o njem govoriti. O samom pak sadržaju knjižice nije kod nas nigdje ništa pisano, pa kako je knjiga rijetka i zaboravljena, neka mi bude dopušteno dotaći se i njega sa dvije tri riječi.

Sadržaj se, prema natpisu knjige, dijeli na dva velika odsjeka: jedno su „Waldscenen“, drugo „Natur-schönheiten“. Prvi odsjek čini potpunu cjelinu za se. Pisac opisuje jednu šetnju svoju. Zašao je bio u šumu te idući njome došao u perivoj, koji je uređen prema baroknom ukusu onoga vremena. Svakčas prekida njegovu šetnju ili kakvo jezerce s umjetnički izrađenim mostom, ili kakva kolibica, ili kakav hramić, spomenik, kip, natpis, osobito namještena klupa, vodoskok, umjetna spila i t. d. Uopće taj perivoj izgleda onako, kako je nekad, još za kardinala Haulika, otprilike izgledao Maksimir, i kako otprilike izgledaju bašče, što ih s tolikijem žarom opisuje Krizmanić. Ukus onoga vremena nije volio nepatvorene prirode, već je tražio da divlja snaga prirode bude obuzdavana umjetnošću, zato i veli pisac: „Welche seelige Empfindung genoss ich auf meinem gestrigen Spatziergange im Parke zu

¹⁾ *Johann Nepomuk Schwerdling* (1758.—1833.), rodом Bečanin, boravio je u Zagrebu od god. 1790. do 1798. najprije kao tajnik biskupa Vrhovca, zatijem kao profesor u kr. akademiji. God. 1798. prijeđe kao župnik u Efferding u Gornjoj Austriji, a god. 1811. posta kanonik u Linzu. (Ispor. Wurzbach, *Biographisches Lexikon* 32, str. 376.—378.)

²⁾ „Iz njemačkoga Zagreba“ (Zagreb 1901.).

D***, wo zugleich die ungekünstelte Natur alle ihre Reitze verschwenderisch darbeut, und **gesunder Geschmack**, ohne sie zu verunstalten, durch die herrlichst gewähltesten Scenen **ihre Wirkungen verstärkt**" (str. 51).

Čitavi taj opis šetnje pisan je kićenijem, prenatalnijem stilom i zadojen s izobila slađahne i mlake čuvstvenosti, koja se toliko sviđala onom plačnom vremenu. U pripovijedanje je piščevo upleteno i nekoliko novelističkih fragmenata, koji sentimentalnijem tonom svojijem sasvijem dobro pristaju u opis piščeve šetnje.

Drugi je dio, s natpisom „*Naturschönheiten*“, dajbudi prema našem modernom ukusu mnogo bolji. Sadržava devet opisa nekijeh najljepših krajeva na Zemlji.²⁾ Sva je prilika, da ti opisi, ili bar veća čest njihova, nijesu originalni.

III. Popis poznate mi literature o znamenitoj koroni svećenstva stubičkoga od god. 1848., što ga navodim na str. 27. i 28. svoje radnje, a opseže šest brojeva, mogu naknadno popuniti s još dva broja. U Kukuljevićevoj „Bibliografiji“ nahodim naime na str. 36. pod br. 380. zabilježenu ovu brošuru :

Dvanaest lažih oprovrgnjenih, ili odgovori na članak u 94. br. Novinah Dalm. Herv. Slav. pod naslovom „Robstvo svećenikah“ izišavši, kao takodjer na spisak „Jedna rieč na zastupnike naroda trojedne kraljevine od strane domorodnog duhovništva zapadne crkve“, dani od nekijih zagr. biskupie svećenikah. U Zagrebu 1848, 8°, str. 20.

Uračunamo li tu brošuru i kazani u natpisu „spisak“, onaj će popis opsezati osam brojeva samostalnijeh spisa,

¹⁾ To i ono pređašnje od mene štampom istaknuto.

²⁾ Na pr. pad Rajne kod Schaffhausena, dolina Dowedale u Engleskoj, Niagara, Lauterbrunn, Ženevsko jezero i t. d.

pored toga još jedan novinski članak, koji treba pribrojiti novinskim člancima o koroni pomenutim na str. 27. moje radnje u 2. bilješci ispod retka.

IV. Postanje, razvitak i znatnije događaje zavjetne crkve marijebistričke opisao je, kako pominjem na str. 10., Antun Mihály u knjižici, koja je štampana god. 1822. Ima još i starije djelce sličnoga sadržaja, a to je knjiga: KINCH OSZEBUINI | SZLAVNOGA ORSZAGA HOR- | VATCZKOGA | To jeft: | Chudnovita pripechenya, y | ofzebine Milofche, | KOTERE PRI CHUDNOVITOM | KIPU | M A R I E | BISZTRICHKE | Viffe vre let fze fzkafuju, | z-kratkum od Kipa ovoga Histo- | rium, y hafznovitem navu- | kom, pobofnem | PUTNIKOM. MARIANSZKEM | Na vekffe nyihovo razvezelenye, po | nevrednom negda Mefzta ovoga | Kapellanu | PETRU BERKE | Na primo polztavlene. | Graecii, typis Haeredum Widman(tadii 1775. |

Knjižica ima oblik male 8°, broji (s indeksom) 234 strane i ukrašena je poznatom slikom Marije Bistričke. Prema Kukuljevićevoj je Bibliografiji gore navedena knjiga drugo izdanje Berkeova djela, dok je prvo izašlo u Zagrebu „pri Zeraušegu 1765.“)

V. Šafaříku se Krizmanićev prijevod „Izgubljenog raja“ izvanredno sviđao. On kazuje o njem kratko i jezgrovito: „Die Uebersetzung ist trefflich, aber leider in Prosa“ (Geschichte i t. d. II, 329.). Još laskavija je pohvala njegova na drugom mjestu, i to u pismu, što ga je Šafařík „30. prosinca 1831.“ pisao Palackome. Tu čitamo¹⁾:

¹⁾ Ispor. o toj knjizi: Zbornik za narodni život. XVII., sv. 2., str. 365.

¹⁾ Pismo je štampano u Časopisu češkoga muzeja (1832. 112)

P. Frant. Xav. Koritič, kanownjk a arcidėkan w Záhřebu, wyhotowil w rkp. *Virgilia*, a p. Jan Krizmanič, opat i farář w Bystrici, Miltonůw ztracený rág. Kdyby to gen wydali — ale *gest to los neylepšjch illyrských spisů že w rkp. hnigj¹*)

Po odlučnom tonu, kojijem Šafařík izriče svoj sud na oba navedena mjesta, držim, da je on prijevod Krizmaničev, ili bar neke ulomke iz njega, dobro poznavao.

VI. Koliko je Krizmanič bio poznata i poštovana ličnost u svoj Hrvatskoj, možemo suditi i po tome, što se u Gajevim novinama među drugijem vijestima obznanjivalo i to, da je, i kako je, starina opat bistrički na Uskrs vršio obred pranja nogu. Našao sam o tome predmetu dva dopisa (možda ih ima i više) u pomenutijem novinama: jedan u „Ilirskijem narodnijem novinama” god. 1842. (br. 25.), drugi u „Novinama hrvatsko-slavonsko-dalmatinskijem” god. 1846. (br. 29.). Prvi glasi :

Dopis iz Bistrice dana 24. Ožujka (Mar.) Petdeseto lěto teče od kada na priměr Isukřsta dvanaestim — prie u Začretju, sad na Bistrici — noge pere preč. opat gosp. *Ivan Krizmanič*. Dvanaest ovih — u nas *Apostoli* zvanih — poslē službe božje svečano podvorenih, i nahranjenih ukupna života lěta čine 876. Lěpi broj ! nu medju kolike će izmedju nas razděljen biti ? — Vreme leti — kěrhkoće od starosti navadno se prie vrěmena ujavljuju... Ne tako kod strahopočitanjem spomenutoga gosp. opata. On, jedini, živahnom u vinogradu gospodina poslenostju mnoge mlade, plamtećom u polju narodnosti vatrom mnoge stare nadilazi, u godini života svoga 76. Uzděrži nam ga Bože jošte na mnoga, lěta ! jer k molitvi mojoj nebrojeni pridaju „Amen“.

Kao auktor dopisa potpisan je *Stjepan Mlinarič*. To je bio kapelan Krizmaničev, kasnije, kako navodi Kukuljević²), kanonik sv. Jerolima u Rimu. Mlinarič

¹) Kurziv od mene.

²) Kukuljević, „Bibliografia“ str. 211.

bijaše i sâm dobar „Ilir“, pa je i riječju i perom sudjelovao u narodnom pokretu.

Drugi dopis nema naznačena auktora, no očigledno i on potječe iz najbliže okoline opatove, a glasi:

Dopis iz Zagorja na veliki četvèrtak. Uzvišenoga prizora dionici biasmodanas na Bistrici, gdje je prečastni gospodin opat Ivan Krizmanić noge prao dvanaestorici siromašnih staracah, tako zvanih apoštolah, koje si on sâm izabrao izmedju svojih najstarijih župljanah, tako da godine svih skupa iznose broj 868. — Veliko mnoštvo puka sgèrnulo se je k ovoj svečanosti, koju je naš prečastni starac dosada već 55. put, a imenito na Bistrici 30. put¹⁾ u 80. godini svoga života izvršivao. — Pošto bi se sveta misa odpèvala, započeo se je isti obred, i dočim je prečastni g. opat Isukèrstovo dèlo poniznosti obavljao, govorio je pred oltarom drugi duhovnik primèrne ovoj prigodi rèči sv. evanđelja skupljenomu pozornu slušajućemu puku. Posle svečanosti biše apoštoli naši od preč. g. opata počastjeni i pokrèpljeni. Nu više jošte nego ovo jèlo [sic] pokrèpi ih duševna hrana njim podana, blaga naime utèha i mudri nauci, kako da imaju mirno [?] breme starosti svoje mirno podnositi. I da su ih ove rèči duboko u sèrce dirnule, svaki će priznati, komu je poznata prirodjena umiljatost preč. g. opata kao i to, da je on starij već nego ikoi od počastjenih staracah, pa što od sèrca izlazi, u sèrce dolazi.

VII. Na str. 65. radnje moje, pod br. 19., pomenuto je, da se u ostavini Krizmanićevoj između ostalogah nahodi „Pesma poleg novoga Pravopisa po Novinah Horvatzkeh upeljanoga 1835. Po Dragutinu Rakovcu, prisežnomu Ztola Banzkoga Biležniku predana lga serpna 1835.“ — Ta je pjesma („Mladič u samoći“) štampana, kako sam naknadno našao, u „Viencu“ god. 1879., br. 86., uz bilješku: Iz ostavine Krizmanićeve.

¹⁾ Krizmanić je došao u Bistricu 16. III. 1818. Sve da je već i te godine izvršio obred pranja nogu, bilo bi to god. 1846. istom 29. put.